

stubišta djelo je M. Stančića. Novu varaždinsku gimnaziju gradio je varaždinski graditelj Vilim Weiner u historicističkom stilu 1867–70. — Varaždinsko gradsko groblje vrijedan je spomenik parkovne arhitekture, prema zamislima H. Hallera oblikovano nakon 1905. kao perivoj s njegovanim šišanim biljem po baroknim uzorima. Na groblju je veći broj umjetnički oblikovanih grobnica s arhitekturom i ukrasima iz doba bidermajera, pov. stilova, secesije i novijega doba. Najpoznatije su grobnice obitelji Burić, Harbuval-Chamare i Bauer, te grobnice Jagić i Leitner, čije su nadgrobne kipove radili I. Rendić i R. Frangeš-Mihanović.

Gradski muzej Varaždin, osn. 1925, ima pet odjela. Kulturnopovijesni odjel muzeja smješten je u Starome gradu i posjeduje kulturnopov. građu eur. i domaćega podrijetla XV–XX. st. Najvrednije su zbirka insignija slobodnoga i kraljevskoga grada (žezlo gradskoga suca i pečatnjak grada iz 1464) i zbirka topova (Michael Dobler, 1543; Merten Hilger, 1586), a najveće su zbirke namještaja (XVI–XX. st.), keramike (XVI–XX. st., talijanska fajansa, Meissen, Beč, Davenport, Krapina), stakla (XVI–XX. st., Češka, Salvati, Osredok), satova (XVII–XX. st., Augsburg, Amsterdam, London, Beč, Varaždin), cehalia (XVI–XX. st., Varaždin), zavjetnih sličica (XVII–XX. st., Marija Bistrica). Unutar Muzeja osn. je 1939. Moderna galerija hrvatske umjetnosti, koja od 1947. djeluje kao Galerija starih i novih majstora. S otprilike 600 djela u zbirkama slikarstva i kiparstva i oko 900 grafičkih listova prati slijed od XV. st. do radova suvremenih umjetnika. Među njima su djela nizozemskih slikara XVII. i XVIII. st., zatim flandrijskih, njemačkih i talijanskih majstora; vrijedna je zbirka portreta XIX. st. te djela domaćih i udomaćenih majstora.

LIT.: I. Lentić, Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole u Varaždinu, *Vijesti MK*, 1968, 6. — I. Lentić-Kugli, Graditelji oltara sv. Nikole u župnoj crkvi u Varaždinu, *ibid.* — Ista, Prilozi za istraživanja varaždinskih »pictora« u 18. st., *ibid.*, 1969, 3. — L. Šaban, Orgulje kapele sv. Florijana u Varaždinu, *ibid.*, 1971, 5. — M. Iljanić, Nekoliko riječi o varaždinskom gradskom tornju, *Bulletin JAZU*, XV–XXII, s. a. — K. Filić, Tri žrtvenika isusovačke crkve u Varaždinu, *ibid.* — M. Mirković, Barokni program Rangerove stropne slike u Franjevačkom samostanu u Varaždinu, *Gradski muzej Varaždin*, 1975, 5. — I. Lentić-Kugli, Povijesna urbana cjelina grada Varaždina, *Zagreb* 1977. — Ista, Jakob Erber — varaždinski zidarski majstor 18. stoljeća, *Peristil*, 1975–76, 18–19. — P. Cvekan, Djelovanje franjevacu u Varaždinu, *Varaždin* 1978. — D. Baričević, Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu, *Bulletin JAZU*, 1979, 1. — Z. Horvat, Gotička kula varaždinskog Staroga grada, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 1980–81, 6–7. — I. Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, *Zagreb* 1981. — I. Lentić-Kugli, Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine, *Zagreb* 1981. — D. Baričević, Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 1985, 7. — I. Lentić-Kugli, S. Novak, D. Baričević i R. Ivančević, Isusovačka crkva i samostan, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, *Zagreb* 1988. — D. Cvitanović, Isusovačka arhitektura baroknog razdoblja u hrvatskim zemljama, u katalogu: Isusovačka baština u Hrvata, *Zagreb* 1992. — D. Baričević, Barokno kiparstvo u isusovačkim crkvama, *ibid.* — M. Klemm, Štukature izvedene tijekom 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj na primjeru isusovačkih građevina u Zagrebu i Varaždinu, *ibid.* — R. Horvat, Povijest grada Varaždina, *Varaždin* 1993. — M. Mirković, Iluzionističko zidno slikarstvo, *Sveti trag* (katalog), *Zagreb* 1994. — D. Baričević, Kiparstvo manirizma i baroka, *ibid.* — M. Dučakijević, Vodič Galerije starih i novih majstora, *Varaždin* 1994. Mi. Kl.

VARAŽDINSKE TOPLICE, termalno kupalište i lječilište II od Varaždina. Područje je naseljeno od prapovijesti, što dokazuju arheol. nalazi iz paleolitika, neolitika, bronzanog, a najviše iz ant. doba. Na području panonsko-ilir. plemena Jasa Rimljani od I. do IV. st. grade *Aquae Iasae* — veliki termalni centar s naseljem. Na najvišoj su terasi pronađene reprezentativne javne zgrade: kupalište s bazenima i razgranatim kanalizacijskim uređajima, velika bazilikalna dvorana s apsidnom egzedrom s ornamentalno oslikanim zidovima te reprezentativni forum (26×23 m), okružen trijemovima i kapitolijem s tri hrama: Jupiterovim (7×9 m), Junoninim i Minervinim (oba 5×4 m). U Minervinu je hramu nađen vrstan mladenački mramorni kip Minerve, visok oko 2 m, koji potječe iz I/II. st. Taj tip foruma rijedak je u Rimskome Carstvu. Pronađen je nimfej sa zanimljivom ikonografijom (nimfa na delfinu, Europa na biku, Eros na hipokampu). Prema natpisima, svetište nimfa dao je u doba careva Marka Aurelija i Lucija Vera (161–170) podignuti Marcus Fabius Fabullus. Vješto klesane skulpture načinjene su od pohorskoga mramora, a nastale su u domaćoj radionici. Otkriveno je više epigrafskih spomenika, ara, kapitela i arhitektonske plastike. — Na juž. dijelu topličkoga brijega nađen je stambeni dio naselja s ostacima drvene (I–II. st.) i poslije kamene arhitekture (III–IV. st.). *Aquae Iasae* stradale su u ratu s Markomanima (druga pol. II. st.), a obnovljene za cara Konstantina (poč. IV. st.). Već krajem toga stoljeća opustošeno naselje preplavila je termalna voda, koja je preko njega nataložila debeli sloj sedre.

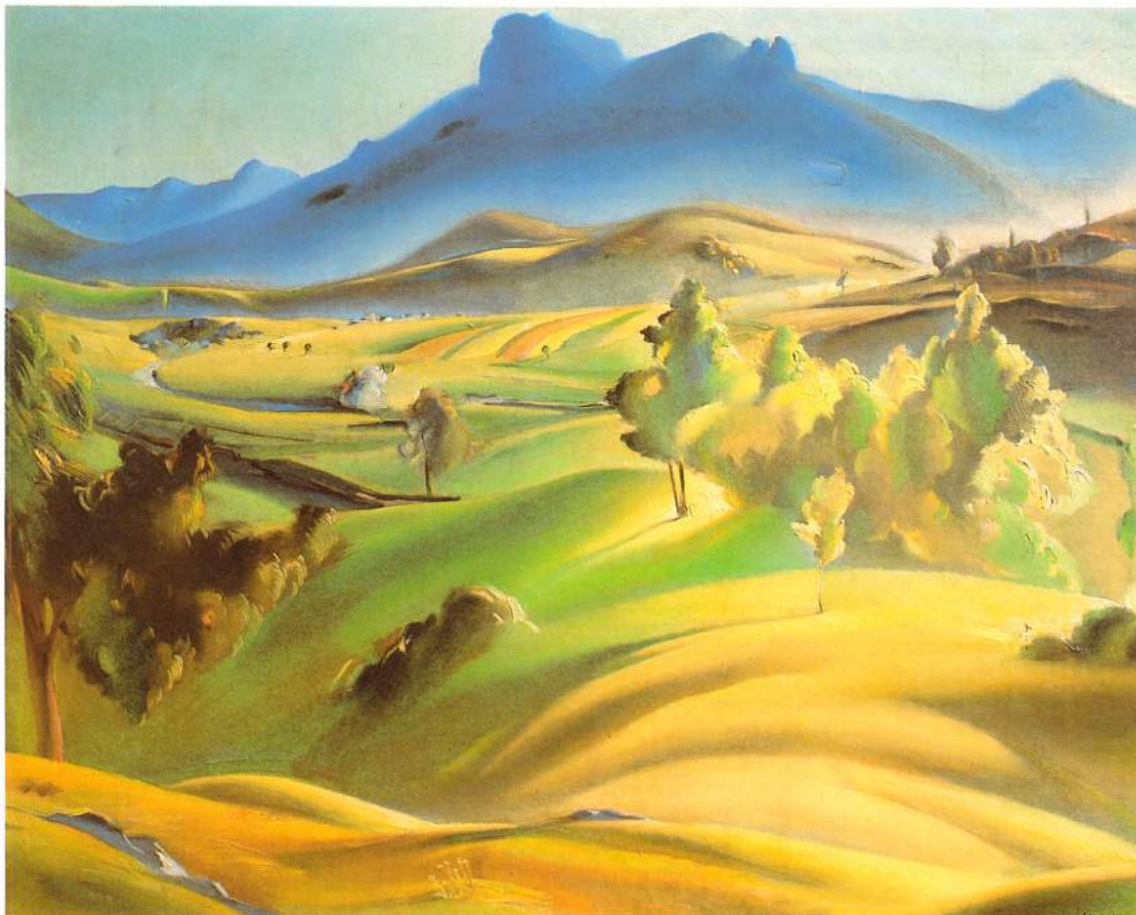

VARAŽDINSKE TOPLICE. Minerva. Zagreb, Arheološki muzej

Ban Aleksije (1110–16) dao je toplice zagrebačkome Kaptolu, koji je tu sagradio utvrđeni grad; pregrađivan je 1617, a današnji mu je izgled iz 1695. U njemu je Zavičajni muzej (s arheol., balneološkom i kulturnopov. zbirkom). Etnograf. je zbirka u staroj, slamom pokrivenoj drvenoj kući. U jezgri slikovitoga mjesta su stambene zgrade koje potječu iz XVI. st. (kuća Kirinić, 1526). Iz XVIII. st. su škola (1760) i župni ured, a iz XIX. st. Konstantinova kupelj sa svratištem, klasicistički pregrađivana (B. Felbinger, 1820), pučka kupelj (1844), dok je u drugoj pol. XIX. st. više kuća gradio domaći graditelj A. Samobor (kuća Veronek, 1850). — Na groblju je kapela Sv. Duha (pregrađena 1774). Uz stari grad je gotička, barokizirana (1763) župna crkva Sv. Martina s poligonalnim svetištem, bočnom kapelom i zvonikom uz lađu. U njoj su mramorni oltari F. Robbe: Sv. Katarine (oko 1733), Sv. Barbare (1738) iz zagrebačke katedrale i barokne orgulje majstora A. Römera (1765) sa skulpturama anđela svirača.

Park se uređuje od 1820. — Brončani spomenik golorukoga borca je djelo L. Bezeređyja (1959).

LIT.: J. Brunšmid, Kameni spomenici Hrvatskoga muzeja u Zagrebu, *VJHAD*, 1905. i 1910. — J. Barle, Nekoji podaci za povjest kaptolske tvrđe u varaždinskim Toplicama, *ibid.*, 1912. — B. Vikić-Belančić i M. Gorenc, Arheološka istraživanja antickog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1953–55. g., *ibid.*, 1958. — Ista, Istraživanja antickog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1956–59. g., *ibid.*, 1961. — V. Horvat-Pintarić, Francesco Robba, *Zagreb* 1961. — J. Čabrić, Pregled povijesti Varaždinskih Toplica, *Vijesti MK*,

V. VARLAJ, *Klek*

1966, 5. — *Isti*, Tridesetgodišnjica muzeja Varaždinskih Toplica, *ibid.*, 1968, 3. — L. Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971. — B. Vikić-Belančić i M. Gorenc, Završna istraživanja antičkog kupališnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *VjAM*, 1970, 4. — M. Gorenc, Antičko kiparstvo jugoistočne Štajerske i rimska umjetnost Norika i Panonije, *ibid.*, 1971, 5. — B. Vikić-Belančić, Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *ibid.*, 1972 — 73, 6–7. — L. Šaban, Povijest orgulja župne crkve u Varaždinskim Toplicama, *Kaj*, 1974, 11. — I. Lentić-Kugli, Arhitektura u povijesnoj urbanoj cjelini Varaždinskih Toplica, *Arhitektura*, 1975, 154. — M. Gorenc i B. Vikić, Varaždinske Toplice — Aquae Iasae u antičko doba, *Varaždinske Toplice* 1980. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. — M. Obad Šćitaroci, Hrvatska parkovna baština, Zagreb 1992. A. Ht.

VARGA, Gjuro, fotograf (Kőszeg, Mađarska — Zagreb, ?). God. 1878–93. samostalno vodi fotografski atelje »Braća Varga, Zagreb–Velika Kaniža« (brat Ivan vjerojatno vodi drugi atelje u Mađarskoj), a 1893–1904. radi zajedno s bratom u novom zagrebačkom ateljeu. Snima portrete uglednih zagrebačkih osoba (Marija Prikril, 1878; Dragica Freudreich, oko 1880; Ljerka Šram, 1890; Marija Ružička-Strozzi, oko 1904) u kojima postiže klasičnu jednostavnost i čistoću forme. Jedan od najistaknutijih predstavnika zagrebačke portretne fotografije 80-ih i 90-ih godina XIX. st.

LIT.: N. Grčević, Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb 1981. — M. Tonković i V. Maleković, Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951 (katalog), Zagreb 1994. N. Gč.

VARGA, Marija, slikarica (Lug kraj Belog Manastira, 9. III. 1936). Diplomirala na Akademiji u Beču 1961. Slika lirske krajolike, mrtve prirode i figuralne kompozicije (*Rit III*, 1976; *Paketi II*, 1979; *Krajolik*, 1982). Bavi se ilustriranjem knjiga. Samostalno izlagala u Splitu, Zagrebu, Bolzanu i Osijeku.

VARLAJ, Vladimir, slikar i grafičar (Zagreb, 25. VIII. 1895 — 15. VIII. 1962). Polazio Školu za crtanje, grafiku i slikarstvo T. Krizmana 1911/12; studirao na Višoj školi za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu 1913/14; boravio u Pragu 1918. Prvi put izlagao 1919. na VII. izložbi Proljetnoga salona u Zagrebu. God. 1933. upisao se na Akademiju, koju završava 1934. U okviru Proljetnoga salona čine V. Varlaj, V. Gecan, M. Trepše i M. Uzelac uđu skupinu, koja je čvršće od ostalih suvremenih hrv. slikara vezana uz kubističke i ekspresionističke metode izražavanja. Prolazeći kubističku fazu Proljetnoga salona, V. ostaje u cijelom svojem daljem slikarstvu privržen plastično-konstruktivnom izražavanju, uz povremeno priklanjanje ekspresionizmu (*Crvena kuća*, 1923). Na temelju Cézan-

neovih pouka ulazi u strukturu volumena, traži osnovne oblike i gradi prostor najvećom mogućom disciplinom i jednostavnošću. Čistim i jasnim crtežom sređuje detalje motiva u paralelne nizove sve do dalekih obzorja. To dolazi podjednako do izražaja na prikazima livada, valovitih oranica i zelenih ploha šuma, te na panoramskim prikazima gradske periferije s tvornicama, mostovima i naseljima (*Tvornica ulja*, 1929). Boja koju primjenjuje u diferenciranju volumena više je simbolična nego realno-deskriptivna, više pobuđuje doživljaj nego što ga doslovno prenosi. U prozračnome akvarelu, kojime najradije slika, nižu se čisti crveni, žuti i modri tonovi u suptilne kromatske skladove. Svoj intimni doživljaj motiva sugerira ugođajem smirenosti i tišine u duhu poetike magičnoga realizma (*Jesenji pejzaž*, 1922; *Klek*, 1926; *Klek u jeseni*, 1927). Varlajeva tumačenja krajolika primorja (Vrbnik, Baška, Bakar), Dalmacije (Hvar) i predjela oko Velebita osebujna je pojava u hrv. pejzažnom slikarstvu trećega desetljeća (neokubistički *Vrbnik*, 1921). U idućem razdoblju slika mrtve prirode (*Čup s voćem*, 1939; *Mrtva priroda s voćem*, 1942; *Mrtva priroda*, 1944). Izlagao je redovito na Proljetnome salonu i u sklopu »Grupe nezavisnih«. Retrospektivna izložba priređena mu je u Zagrebu 1969.

LIT.: M. Bašičević, Između impresionizma i apstraktnje umjetnosti, *Krugovi*, 1953, 6. — B. Gagro, Slikarstvo Proljetnog salona, ŽU, 1966, 2. — V. Maleković, Ekspresionizam i hrvatsko slikarstvo (katalog), Zagreb 1980. — G. Gamulin, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I, Zagreb 1987. — T. Maroević, Vladimir Varlaj (katalog), Zagreb 1993. R.

VARVARIA → BRIBIR

VASILJEVIĆ, Branko, urbanist i arhitekt (Zagreb, 25. III. 1921 — 2. II. 1990). Arhitekturu završio u Zagrebu 1946 (J. Seissel). Djelovao u APZ-u; 1947. sudjeluje u osnivanju Urbanističkoga instituta Hrvatske, a 1958. osniva urbanističko-projekttni biro AR-59 gdje je ravnatelj od 1962. Izradio je (sa suradnicima) direktivne regulacijske osnove za Varaždin (1948), Slavonski Brod (1948), Ploče (1954); generalne urbanističke planove Siska (1948), Slavonskoga Broda (1955), Velike Gorice (1957), Samobora (1960), Sesveta (1969), Virovitice (1970) te mnogobrojne provedbene urbanističke planove stambenih naselja u Čakovcu (Golobetka), Sisku (Zibel), Velikoj Gorici (Kolarovo), Sesvetama (Brestje) i Zagrebu (Kuniščak, Radnički dol, Degidovec u Dubravi). — Autor je projekata dječjih vrtića u Sesvetama (1961) i Maglaju (1972), stambenih zgrada u